

אמר להו: הני מילי דברים אלו שצריכים לשמוע גם מרב אחר, אמוראים — בענין סברא ללמוד חריפות וחידוד הלב, אבל לפני כן, ללמוד גמרא גירסת התלמוד — מרב אחד עדיף כדי שתהא שגורה בפיו, כי חיבי

דלא ליפלוג לישני שלא יתחלקו הלשונוה, יט-ב כלומר: כל רב יש לו את לשונו וגירסתו ושמועותיו, והתלמיד יכול להתבלבל בכך.

עוד נאמר שם "והיה כעץ שתול על פלגי מים" — הגמרא דורשת את לשון הרבים, ללמדנו שתלמודו יתחלק על חלקים רבים, כפלגי מים —

אמר רב תנחום בר חנילאי: לעולם ישלש אדם את שנותיו, שלישי במקרא, שלישי במשנה, ושלישי בתלמוד⁽¹²⁾.

ומקשינן: איך יכול לעשות כן, מי ידע איניש כמה חיי, האם אדם יודע כמה שנים יחיה?

ומתרצינן: כי אמרינן הכוונה במאמר זה, הוא: ליומי, שיחלק את ימיו, שני ימי מקרא, שני ימי משנה, ושני ימי תלמוד, וכן בכל שבוע ושבוע⁽¹³⁾.

האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב. כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. והיה כעץ שתול על פלגי מים".

ודרשינן "שתול": עץ שנוטעים אותו ועוקרים אותו ושותלים אותו במקום אחר —

אמרי דבי בישיבה של רבי ינאי "כעץ שתול" — ולא כ"על נטוע" במקום אחד —

בא ללמדנו, שתלמיד ילך וילמוד מכל האדם, ולא לפני רב אחד, מפני שכל הלומד תורה מרב אחד — אינו רואה סימן ברכה בתלמודו לעולם⁽¹¹⁾.

הגמרא מספרת עובדא בהקשר לכך:

אמר להו רב חסדא לרבנן "בעינא דאימא לבו מילתא ברצוני לומר לכם דבר, ומסתפינא והנני מפחד דשבקיתו לי שתעזבו אותו ואזליתו ותלכו לכם!

ואמר להם הדבר: כל הלומד תורה מרב אחד — אינו רואה סימן ברכה לעולם.

ואכן, שבקוהו עזבוהו! ואזול והלכו להם קמיה לפני דרבא [דרבא].

בתורה שבכתב, ושליש בתורה שבעל פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר, וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה. וענין זה הוא הנקרא גמרא".

13. כן כתב רש"י. וכתבו התוס' שרש"י דייק כן מהלשון "ליומי".

11. מדברי רבינו חננאל משמע שדורש דרשה זו ממה שנאמר בלשון רבים "על פלגי מים". וזה לשונו "והיה כעץ שתול, שמשלח שרשים וענפים, ולא נעוץ ועומד בלבד. פלגי מים, כלומר: שתול על נהרות הרבה. מכאן אמרו: כל הלומד מרב אחד — אינו רואה סימן ברכה לעולם".

12. זה לשון הרמב"ם [פרק א' מהלכות תלמוד תורה] "וחייב לשלש את זמן למידתו. שליש

"כי רבים חללים הפילה", זה תלמיד שלא הגיע להוראה שלא מלאו ימיו [כמו שיבואר] — ומורה. ונדרש "הפילה" מלשון "נפל" שנולד לפני זמנו, וכיון שמורה טרם מלאו ימיו — "רבים חלליו" והם הוראותיו המוטעות —

"ועצומים כל הרוגיה", זה תלמיד שהגיע להוראה — ואינה מורה. ונדרש "עצומים" שעוצם ומחריש ומתאפק מלהורות, ו"הורג" את בני דורו, המחכים להוראותיו.

ומבררין: ועד כמה ועד מתי מותר לו לעצום ולהתאפק, כלומר: מתי אכן ראוי להוראה —

עד ארבעים שנין שנה, משנולד. ועד אז אין דעתו מיושבת עליו.

ומקשינן: והא רבא [רבא] אורי הורה הוראה בטרם הגיעו לשנתו הארבעים? שהרי כל ימי חייו בעולם הזה היו רק ארבעים שנה!

עוד נאמר שם "והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו". ודרשינן: אמר רבא: אם פריו יתן בעתו שתורתו עושה פירות, כלומר: מקיים מה שלומד — אז "ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח" —

ואם לאו שאינו מקיים את לימודו — על הלומד ועל המלמד, עליהם הכתוב אומר בהמשך "לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר ירפנו רוח". ודרשינן "רשעים" על הרב ועל התלמיד(14).

[הגמרא דורשת עוד דרשה על הפסוק "אשר פריו יתן בעתו, שבא ללמדנו שיש "עת" שהתלמיד נותן "פריו". ומתחיל להורות הוראה בישראל.]

אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב: מאי מהו הביאור בהא דרביב [משלי ז]: כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה". [פשוט הכתוב הוא על אשה זונה] ודרשינן:

עוד כתב הרמב"ם "במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם. אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב, ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה — יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה, כדי שלא ישכח דבר מדברי תורה, ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד, לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו". וכן נפסק בשולחן ערוך [שם].

14. עוד פירש רש"י דרשה זו על קביעת עתים לתורה, ועליה נאמר "אשר פריו יתן בעתו". ורבינו אלחנן מפרש: שנותן את פריו בעתו, דהיינו שמורה הוראה — והיא נתינת פרי — רק בהגיעו לשנת הארבעים, כמו שמבואר בהמשך הגמרא.

אבל התוס' מקשים, שגם אם יחלק כן, יש להקשות, האם יודע כמי ימי שבוע יחיה? לכן מפרשים, שכל יום ויום, ילמד מקרא משנה ותלמוד.

וכן כתב הרמב"ם [שם] וכן נפסק בשולחן ערוך יורה דעה [סימן רמו סעיף ד].

ונחלקו רבותינו הראשונים איך מחלקים את שלושת החלקים:

הרמב"ם כתב "כיצד? היה בעל אומנות, והיה עוסק במלאכתו שלוש שעות ביום, ובתורה תשע. אותן התשע — קורא בשלש מהן בתורה שבכתב, ובשלש בתורה שבעל פה, ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר".

אבל הריטב"א והר"ן כתבו, שאינם חלקים שוין, אלא כל חלק לפי הנצרך לו, ומועיל לו.

ומתרצינן: **התם בשוין** לרבא הותר להורות כי לא היה בעירו [כרבינו חננאל: בדורון] מי שגדול ממנו, אלא שכולם היו שוין לו.

נאמר שם "אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול". ודרשינן "עלה" של הלומד תורה דהיינו הדבר הקל שבאילן, "לא יבול" לא ילך לאיבוד, ויש לה חשיבות בפני עצמה.

ומה היא אותה "עלה"?

אמר רב אחא בר אדא אמר רב. ואמרי לה ויש מי שמסר שמועה זו אמר רב אחא בר אבא אמר רב המנונא אמר רב: [מנין] שאפילו שיחת חולין של תלמיד חכמים צריכה תלמוד להתלמד ממנו לדבר בלשונו הנקיה, המעשרת והמרפא (15) —

שנאמר "ועלהו לא יבול".

עוד נאמר שם "אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח".

אמר רבי יהושע בן לוי: דבר זה כתוב בתורה ושנוי [כפול] **בנביאים ומשולש בכתובים**. ומה הוא הדבר:

כל העוסק בתורה — נכסיו [גירסת הגר"א:

דרכיו] מצליחין לו.

כתוב בתורה, דכתיב [דברים כט] "ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם — למען תשכילו את כל אשר תעשו".

שנוי **בנביאים**. דכתיב "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד, והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו — כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל".

משולש בכתובים. דכתיב "כי אם כתורת ה' חפצו ובתורתו יהנה יומם ולילה, והיה בעין שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול — וכל אשר יעשה יצליח".

הגמרא מספרת סיפור (16).

מכריו רבי אלכסנדרו "מאן בעי חי! מאן בעי חי! מי רוצה לחיות!

כנוף ואתו כולי עלמא לגביה התאספו כל העולם, כלומר: הרבה אנשים, אליו, בחושבם שיש לו "סם" החיים, ואמרו ליה ואמרו לו "הב לן חי!" תן לנו סם החיים!

אמר להו להם מקרא זה [תהילים לד] "מי

תורה לשמה. אבל אם אינו עושה כן, אלא שלומד שלא לשמה, עליהם נאמר וכו'.

15. כן כתב רש"י.

והמהרש"א מביא גמרא במסכת סוכה [כב ב] ששם משמע שדרשו דרשה זו לגבי שמשחותיו אפשר ללמוד דבר הלכה. עיין שם.

16. וצריך בירור מה השייכות לכאן.

ויש לומר שהוא המשך למה שאמרו לעיל

ולדבריו מבואר, למה הפסיקה הגמרא בדרשה על הפסוק "כי רבים חללים" באמצע הדרשה על פרק א בתהילים.

והמהרש"א מפרש: פריו בעתו, היינו שהרב לומד עם התלמיד לפי שניו ותכונותיו, כמו שאמרה המשנה: בן חמש למקרא וכו'. ואז ועלהו לא יבול, אבל כשלומד שלא לפי השגת התלמיד, נאמר על הרב ועל התלמיד וכו'.

והעיון יעקב מפרש: שלומד דבר בעתו, הלכות פסח בפסח וכדומה, וזה מראה על לימוד

נאסרה באיסור הנאה ממנה, אם מיד כשנעשתה מעשה ידי אדם, או רק אחרי שעבדו לה — אבל במשמשיה, כל התנאים מודים שאינה נאסרת עד שישתמשו בה לצורך אלילים.

ומקשינן: פשיטא? הכיפה ודומיהן משמשי עבודת כוכבים הן — ומשמשי עבודת כוכבים, בין לדעת רבי ישמעאל ובין לדעת רבי עקיבא שנחלקו באלילים עצמם מתי נאסרים, אבל במשמשיה, כולי עלמא מודים שאינן אסורין עד שיעבדו כלומר: עד שישתמשו בהן.

וקשה, מה חידש לנו רבי יוחנן?

ומתריצין: אמר רבי ירמיה: אכן במשמשיה לא נצרכה לא הוצרך להשמיענו, אלא לעבודת כוכבים עצמה שהישראל יצר את הפסל בשביל הגוי בשכר באיסור — משמיענו רבי יוחנן ששכרו מותר.

עתה, מקשים איפכא, למה באמת שכרו מותר?

הניחא היתר זה ניחא למאן דאמר: עבודת כוכבים של ישראל שעשה ישראל לצורכו, לצורך מכירה לגוי — אסורה מיד, ואילו עבודה זרה של עובד כוכבים גוי, אינה אסורה בהנאה עד שתעבד —

מובן, למה התיר רבי יוחנן את שכרו, כי פסל זה נעשה לצורך הגוי, ודינו כעבודה זרה של גוי —

האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב? נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה!

שמא יאמר אדם "נצרתו לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה — אלך ואתגרה בשינה" (17)

תלמוד לומר המשך המקרא "סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו!"

ומהו אותו טוב? אין טוב, אלא "תורה", שנאמר [משלי ד] "כי לקח טוב נתתי לכם תורתו אל תעזבו".

שנינו במשנתנו: הגיע לכיפה מקום שמעמידין בה עבודת כוכבים — אסור.

המשנה דנה בעצם איסור הבנייה. ואילו הגמרא דנה בדיעבד אם בנה — האם שכרו מותר.

אמר רבי אלעזר אמר רבי יוחנן: אם בנה — שכרו מותר.

המקשן סבר שרבי יוחנן מדבר באם בנה את הכיפה, לכן מקשה, שהכיפה היא רק "משמשי עבודת כוכבים" — והיות שעדיין לא עבדו לה — דבר פשוט הוא שעדיין לא נאסרה.

כלומר: יש חילוק בין עבודה זרה [פסל] עצמה, לבין תשמישיה —

בעבודה זרה עצמה, נחלקו תנאים מתי

יהגה יומם ולילה".

17. כתב המהרש"א: רצונו לעשות כן, כדי

[יח ב] "שמא יאמר אדם: הואיל ולא הלכתי לטרטיות ולקרקסיות ולא עמדתי בקניגיון, אלך ואתגרה בשינה — תלמוד לומר: ובתורתו

והשכר של **מכוש אחרון** אינו נחשב, כי לית ביה שוה פרוטה, ולא נאסר בהנאה⁽¹⁸⁾.

נחלקו תנאים בענין שכירות⁽¹⁹⁾. אומן המקבל על עצמו מלאכה בשכר —

יש מי שסובר "אין לשכירות אלא לבסוף" דהיינו שבגמר המלאכה קונה את "כל" השכר, בבת אחת והשכר אינו מתחלק לחלקים.

ויש מי שסובר "ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף", דהיינו שכל מעט מעט שעושה, קונה את שכרו, מעט מעט.

ויש למחלוקת זו כמה השלכות בכמה דינים.

והנה, רבי יוחנן שאמר ששכרו מותר — אלמא מוכח, קסבר שהנו סובר "ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף", לכן אמר שדמי שכירותו שהצטברו עד למכוש אחרון אינם דמי עבודה זרה.

אלא קשה, למאן דאמר שגם פסל של עובד כוכבים — אסורה בהנאה מיד, מאי איכא למימר? מה יש לומר, ולמה היתר רבי יוחנן את שכרו?

אלא אמר רבה בר עולא, אף שעבודה זרה של גוי אסורה בהנאה מיד, מכל מקום בבנית כיפה התיר רבי יוחנן את שכרו —

לא נצרכה החידוש הוא אלא למכוש מכת קורנס אחרון. כלומר: עבודת כוכבים הפסל מאן קא גרים לה מי גורם לה להיקרא עבודת כוכבים? —

גמר מלאכה, כי בלעדיו איננה גמורה.

ואימת הויא מתי הוא גמר מלאכה?

במכוש אחרון. יוצא שדמי השכירות עד למכוש האחרון אינו דמי שכירות של עבודת כוכבים.

שלא להיכשל בלשון הרע.

ומיעצו האמורא, שאינו צריך לעשות כן, אלא יגה בתורה וינצל מלשון הרע.

18. והקשו התוס' ועוד ראשונים: ומה בכך, הלא אסור להנות מדמי עבודת כוכבים אפילו פחות משה פרוטה [והריטב"א מוסיף שנאמר "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם". והנה, אין כוונתו שאסורה מדאורייתא, שהרי איסורו רק מדרבנן כמו שאמרה הגמרא בדף סב א.] —

וממילא, קשה, שנמצא שדמי איסור מעורבים בכל הממוין?

ומתריצים: היות ואם הישראל לא היה גומרו, לא היה הגוי נותן לו פחות, לכן אינו נקרא שכר עבודת כוכבים.

ואף שהגוים מקפידים על גזל של פחות

משה פרוטה, כאן בשכירות אינו מקפיד.

והראב"ד והרשב"א והמאירי תירצו, שכיון שהוא פחות משה פרוטה, לא הקפידו חכמים ולא קנסו אותו.

ועיין בשפתי כהן [שולחן ערוך יורה דעה סימן קלג ס"ק 1] המבאר את הנפקא מינה בין דעת התוס' לדעת הראב"ד.

19. כתבו התוס' ועוד ראשונים על פי כמה סגיות:

לכל הדעות "שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף", כלומר: האומן אינו יכול לבקש מקצת

מן השכר באמצע עבודתו, אלא בגמר — ולכל הדעות "פועל יכול לחזור בו בחצי היום", כלומר: אם אינו רוצה לגמרה, יכול להפסיק את עבודתו, ויקבל שכירותו לפי מה

ואין עושיין תכשיטין לעבודת כוכבים, כגון: קטלאות ונזמים וטבעות.

רבי אליעזר אומר: בשכר [גירסת הב"ח: שכרן] מותר⁽²⁰⁾.

וכן אסור למכור לגוים קרקע⁽²¹⁾ והטעם יבואר בגמרא, ובאה המשנה להשמיענו, שלא בלבד שאסור למכור לגוים גוף הקרקע, אלא אף אסור למכור אילנות ותבואה וכדומה כשהם מחוברים בקרקע.

ואילו היה סובר "אין לשכירות אלא לבסוף", נמצא שכל דמי שכירותו המשתלמים לו בגמר עבודתו הינם "דמי עבודה זרה" – ואסורים בהנאה.

מתניתין

המשנה ממשיכה להורות דברים האסורים למכור לגוי.

אליעזר.

והמהר"ם מתרץ: התוס' סוברים שתכשיטים אלו דינם כעבודת כוכבים עצמם, ולכן הקשו התוס' מה בא האמורא רבי אליעזר לחדש על דברי התנא רבי אליעזר.

והרש"ש מקשה על המהר"ם ומוכיח שנוי עבודה זרה דינן כמשמשיה ולא כעבודה זרה עצמה.

התוס' טוענים שממה שרש"י לא פירש "קטלאות", כדרכו בקודש לתרגם מילים קשות, משמע שבגירסתו של רש"י לא היה כתוב דברים אלו.

21. כתבו הראשונים: הרמב"ן [פירושו הראשון] הרשב"א המאירי הרא"ש הריטב"א הר"ן והנמוקי יוסף שהתנא אינו בא עתה לפרש באיזה מקום אסור למכור, אם בארץ ישראל או בסוריא או בחוץ לארץ, ואכן נחלקו בכך רבי מאיר ורבי יוסי במשנה הבאה –

אלא התנא בא להשמיענו את עצם האיסור, והוי כעין "סתם ואחר כך מחלוקת". ובאה להשמיענו שבמקום שאסור למכור קרקע – כל מקום ומקום כדינו – אסור אף מחובר לקרקע. עוד כתב הרמב"ן, שהמשנה מדברת בחוץ לארץ, ומשום גזירה אטו ארץ ישראל, ואף למאן דאמר הסובר שמותר למכור קרקע עצמה –

שהספיק לעשות [בתנאי שאין בכך הפסד לבעל הבית], ואם אכן יגמור בחצי עבודתו, הרי זה "סוף" עבודתו –

אלא, שנחלקו לגבי עבודה זרה [ולגבי קידושין, ואכמ"ל] איך "מצטבר" השכר – האם מעט מעט, או ב"סוף" משתלם בבת אחת כל שכרו.

20. כתבו התוס': דברים אלו אינם גירסא אמיתית, וכן הגר"א מחקם.

והטעם: כי לא מסתבר שרבי אליעזר מתיר לעשות תכשיט לעבודה זרה בשכר. –

וכן אין לומר שבא להשמיענו שב"דיעבד" שכרו מותר – כמו שהיא גירסת הב"ח – דאם כן מה חידוש רבי אליעזר האמורא בסוגיא הקודמת בנוסף על דברי המשנה?

ועיין במהרש"א ובמהר"ם המקשים, מה קשה להם לתוס'? אם רבי אליעזר במשנה התיר שכר "משמשי" עבודת כוכבים, בא רבי אליעזר האמורא בגמרא לחדש ולהתיר אף שכר עבודה זרה עצמה.

המהרש"א מתרץ, שקושיית תוס' היא איך רצתה הגמרא שם בהוה אמיא, לומר שמדובר בתשמישי עבודה זרה, ואמרה הגמרא שלכולי עלמא בין לרבי ישמעאל ובין לרבי עקיבא שכרו מותר, הלא במשנתנו חולקים בכך חכמים ורבי

אין מוכרין להם במחובר לקרקע (22) —

מנהני מילי, מנין נלמד איסור זה?

אבל מוכר הוא משיקצין אחרי שנקצצו (23).

אמר רבי יוסי בר הנינא:

רבי יהודה אומר: מוכר הוא במחובר — ומתנה עם הגוי על מנת לקוץ.

דאמר קרא [דברים ז]: "כי יביאך ה' אלהיך כ-א אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונשל גוים רבים מפניך: החתי, והגרשני, והאמורי, והכנעני, והפריזי, והחוי, שבעה גוים רבים ועצומים ממך. ונתנם ה' אלהיך לפניך, והכיתם. החרם תחרים אותם, לא תכרות להם ברית, ולא תחנם" (1).

גמרא

הגמרא מבארת הטעם שאסור למכור לגוים קרקע ומחובר לקרקע.

התנא קמא הוא אף במוכר על מנת לקוץ, והתיר רק בנקצץ ממש. והמשנה היא כדעת רבי מאיר בברייתא שם.

הריטב"א ור"י מלוניל והר"ן כתבו, שהחידוש הוא שאין גוזרים הא אטו הא. כלומר מכירת תלוש אטו מחובר.

והטעם שאסר רבי מאיר למכור על מנת לקוץ, כתב הר"י מלוניל: שמא הגוי לא יקיים את התנאי ולא יקוץ.

1. מקראות אלו נאמרו בשבעה אומות. ובהם כמה מצוות: לא לכרות להם ברית, לא תחנם, לא תתחתן בהם, ולנתן מזבחותיהם. חלק מהמצוות האלו נוהג בשבעה גוים דוקא, וחלק מהן אף בשאר גוים. ועיין תוס' המאריכים לבאר, איזו מהן נוהגת רק בשבעה אומות ואיזו אף בשאר אומות.

ולכל הדעות, שלושת הלאוים האמורים בפסוק "לא תחנם", והמבוארים כאן בסוגייתנו, נוהגים בכל הגוים, ולא דוקא בשבעה אומות. והתוס' מוכיחים כן ממשנתנו, שאמרה סתם עובדי כוכבים, שהלאו הזה נאמר לגבי כל הגוים בארץ ישראל.

ועוד מוכיחים מקושית הגמרא לקמן מרבן שמעון בן גמליאל, שסברה הגמרא שאיסור נתינת חן נוהג בכל הגוים.

אסור למכור מחובר לקרקע —

והטעם שמחובר לקרקע חמור יותר מקרקע, מפני שאפשר לקוץ ולמכור אז למה למכור לו במחובר? מה שאין כן קרקע.

22. מפשטות דברי הגמרא משמע שהוא איסור דאורייתא.

אבל מדברי המאירי משמע שהאיסור הוא מדרבנן.

וזה לשון חידושי המאירי "פירוש: אין צריך לומר שאין מוכרין להם גופו של קרקע, מפני שצריכין אנו להזהר שלא נהא אנו גורמים להושיבם בקרקע בינותינו בארץ ישראל, כמו שנאמרה בתורה, שלא להטעות המון העם באליליהם, אלא אף פירות ותבואה ואילנות המחוברין לקרקע — אין מוכרין להם. שמאחר שכל המחובר לקרקע כקרקע דמי — גזרינן הא אטו הא".

23. הקשו הראשונים: פשיטא?! הרי אין שום טעם לאסור.

הרא"ש [סימן כג] מתרץ, שהם דברי רבי יהודה, וכוונת המשנה היא שמותר למכור על מנת ליקצץ. ולא נחלקו במשנה חכמים ורבי יהודה אלא בברייתא, לקמן דף כ' ב. הרשב"א מתרץ, דבא "לגלות" שמה שאסר